

SEBEVRAŽDA POD HÁKOVÝM KŘÍŽEM (1933–1939)

I.

Za Výmarské republiky Hitler a nacisté spojovali případy sebevražd s německou porážkou v roce 1918, Versaileskou smlouvou a výmarským „systémem“. Když Hitler 17. května 1933 už jako kancléř ve svém projevu v Říšském sněmu věnovaném zahraniční politice pranýřoval Versaileskou smlouvu, platby reparací a ekonomické problémy v letech Výmaru, vykřikoval: „Od podepsání této smlouvy... 224 900 lidí, mužů, žen, starších lidí i dětí si dobrovolně vzalo život téměř výhradně kvůli bídě a strádání!“¹ Údaj, který Hitler citoval, byl skoro přesný. V letech 1918 až 1933 bylo v Německu oficiálně zaznamenáno 214 409 sebevražd.² Fanaticky antisemitský týdeník *Der Stürmer* Julia Streichera, hodně prodáváný a předváděný v reklamních skříňkách po celém Německu, v červenci 1933 svaloval vinu za první světovou válku a za „220 000“ sebevražd

v letech 1918 až 1933 na Židy. Týdeník tvrdil: „Osmnáct milionů obětí války a 220 000 mrtvých po válce. Může za to *Alljuda!* I kdyby z téhle planety zmizela celá židovská rasa, těžké zločiny, které spáchala, by přesto nebyly odčiněny.“³ Hitler si myslel, že k většině sebevražd došlo z důvodu sociální a politické beznaděje zapříčiněné Versailleskou smlouvou a implicitně nedostatkem životního prostoru. Ekonomické strádání způsobené reparacemi údajně zvýšilo sebevražednost, kdežto nacisty oficiálně udávané skoncování s nezaměstnaností ji prý snížilo. Ke snížení počtu sebevražd mělo podle Hitlera vést domnělé posílení národního společenství za nacistické vlády. V projevu u příležitosti výročí mnichovského pivního puče předneseném 8. listopadu 1939 Hitler skutečně pochválil sám sebe a nacistickou stranu za to, že překonali „dobu velké nezaměstnanosti a neuvěřitelných sebevražd v Německu“.⁴

Jak se dalo očekávat, k Hitlerovým názorům na sebevraždu se hlásili další komentátoři. Roku 1938 Kurt Helpap, lékař pracující v berlínské nemocnici pojmenované po nacistickém mučedníkovi Horstu Wesselovi, odmítl tvrzení, že by sebevražda mohla dál být únikovou cestou z ekonomického strádání: nacisté prohlašovali, že s tím skoncovali, a v této době skutečně nebyla zaznamenána žádná oficiální nezaměstnanost. Pokud sebevražda byla egoistickým činem, tak teď byla nacisty překonána, stejně jako byl překonán individualismus. Helpap prohlásil: „Pro tento čin existuje jen velmi málo morálně opodstatněných důvodů.“⁵ Když v roce 1940 psal na téma sebevraždy lékař Albrecht Graf zu Münster, nacista od roku 1929, tvrdil, že v důsledku posílení „rasového tělesa“ (*Volkskörper*) je další zvyšování sebevražednosti vysoce nepravděpodobné. Münster kladl sebevraždy za vinu „hospodářskému strádání“,

keré, jak už zdůraznil Hitler, ve třetí říši údajně neexistovalo. Podle Münsteru byl stát teď schopen „vyloučit zcela bezcenné živly z rozmnožování“ pomocí nové legislativy, jako byl například zákon o zamezení vzniku dědičně nemocného potomstva z roku 1933, který umožňoval nucenou sterilizaci „vrozeně postižených“, nebo nechvalně známé norimberské zákony z roku 1935, jež kriminalizovaly pohlavní styky mezi Židy a Nežidy. Münster netvrdil, že všichni sebevrazi jsou duševně nemocní, neboť pak by obtížně vysvětlil vysoké úrovně sebevražd v Německu po první světové válce.⁶ Obecnou nacistickou linií sledovalo heslo o sebevraždě v přední německé encyklopedii z roku 1942. Uvádělo se v něm, že ačkoli náboženské – zvláště katolické – odsouzení sebevraždy nepomohlo snížit počet sebevražd, nacionální socialismus se snaží podporovat „rasové a eugenické zdraví“ a vytvořit „životní podmínky založené na zásadě národního společenství“ k zamezení sebevražd.⁷

Nacistické popření individuální svobody spolu se silným důrazem na zájmy „rasového tělesa“ se projevovalo nejen v akademických a lidových diskurzích, ale také v praktických právních a administrativních iniciativách různých součástí nacistického režimu. Téměř okamžitě po nástupu k moci nacisté vytvořili komisi pro dlouho plánovanou reformu německého trestního zákoníku. Komise nebyla pod záštitou Říšského sněmu, jako bývaly podobné komise v císařském a výmarském Německu. Typicky autoritářsky jí předsedal nacionální konzervativní říšský ministr spravedlnosti Franz Gürtner. Tvořili ji právníci, kteří víceméně sympatizovali s nacistickým režimem, včetně radikálních nacistických právníků, jako byli Roland Freisler, státní sekretář Říšského ministerstva spravedlnosti, a Otto-Georg Thierack, kteří se oba později stali hlavními přívrženci

právního teroru ve třetí říši. Cílem komise byl nový trestní zákoník odrážející především tyto nacistické zásady: *Volk*, rasa a „zdravé národní citění“ (*gesundes Volksempfinden*). Ideologickým jádrem nového trestního zákoníku, jak prohlásil jeden právník, byla „naprostá ochrana národního společenství“, jež zatlačovala do pozadí „individuální zájmy“.⁸ Freisler trval na tom, že se trestní zákoník jako „bojový zákon“ (*Kampfrecht*) musí využívat coby „samoočistný aparát“ (*Selbstreinigungssapparat*) „rasového tělesa“, aby vykořenil kriminalitu a deviantní chování.⁹ Komise vytvořila první návrh nového trestního zákoníku v roce 1936 a další, radikálnější, v roce 1939, v důsledku připojení (*Anschluss*) Rakouska, což si vyžádalo sloučení rakouského a německého trestního zákoníku. Avšak nový trestní zákoník nacisté nikdy neprosadili, protože postupná radikalizace režimu, stále méně se zabývajících právními kodifikacemi, způsobila, že jednotlivé návrhy komise zastaraly.¹⁰ Nicméně debaty v komisi vrhají světlo na stanoviska nacistických právníků k sebevraždě.

Komise původně chtěla legalizovat asistovanou sebevraždu a nedobrovolnou eutanazii. Nakonec nedobrovolná eutanazie ani asistovaná sebevražda legalizovány nebyly, a sice ne kvůli nějakým starostem o práva jednotlivce, ale aby se zajistilo, že „rasové těleso“ nepřijde o žádné cenné členy.¹¹ Nacisté nemohli tuto myšlenku očištění „rasového tělesa“ uskutečnit kvůli tomu, že režim bral v úvahu veřejné náboženské obavy ohledně eutanazie, jejichž nejznámějším vyjádřením byla slova biskupa Galena z roku 1941.¹² Není třeba říkat, že na právním diskurzu o eutanazii moc nezáleželo, když tisíce tělesně postižených a duševně chorých lidí byly vražděny podle mimosoudních ustanovení po vypuknutí války. Program eutanazie T-4 byl zastaven v zásadě

z důvodu lidových protestů, jež nejzřetelněji artikuloval Galen, i když nacistická eutanazie skrytě pokračovala.¹³

Nacisté nicméně tvrdili, že v případě cenných členů „národního společenství“ má být sebevražda postavena mimo zákon, protože vůle národa (*Volk*) nahradila vůli jedince podle nacistické mantry, že „společné blaho je nadřazeno soukromému zájmu“.¹⁴ To připomínalo oficiální stanoviska k sebevraždě ve stalinistickém Rusku. Tam už v roce 1926 jeden vedoucí činitel prohlásil, že o životě a smrti nemůže člověk rozhodovat sám.¹⁵ Nacisté plánovali, že zpřísní odstavec 216 trestního zákoníku týkající se asistované sebevraždy. Povinností „každého člena národního společenství“ bylo přispívat k jeho blahobytu a nikoli na ně útočit spácháním sebevraždy, jak tvrdil člen komise Wenzel von Gleispach, rakouský nacista a profesor práva v Berlíně.¹⁶ Jelikož Němci měli povinnost platit daně a plnit pracovní a vojenské povinnosti, měli rovněž povinnost sloužit národnímu společenství, napsal v roce 1936 kolínský právník dr. Weimar. Zavrhl „zastaralou myšlenku, že každý může svobodně zacházet se svým tělem a životem“.¹⁷ Z těchto důvodů požadoval nové právní zhodnocení sebevraždy, o němž komise pro reformu trestního zákoníku již uvažovala. V letech 1933 a 1934 plánovala, aby navádění k sebevraždě bylo nově kvalifikováno jako porušení zákona. Avšak nepřátelé národa (*Volk*) navádějící k sebevraždě neměli být trestáni, protože sebezabití nepřátel národa byla dobrá věc.¹⁸ Za války byl návrh kriminalizovat navádění k sebevraždě stažen, neboť režim se tehdy právními otázkami fakticky nezabýval.

Když v letech 1934 a 1935 komise uvažovala o změně způsobu trestu smrti, diskutovala také o sebevraždě. Mnoho nacistů považovalo popravu zločinců a „podřadných“ lidí za „obecnou prevenci rasové zvrhlosti“, a tudíž spíše za akt

hubení než odplaty.¹⁹ V souladu se soudobým diskurzem o selekcionistickém sociálním darwinismu nacistický spisovatel Ludwig Binz už v lednu 1929 napsal dlouhý článek pro *Völkischer Beobachter*, v němž zdůraznil, že vyhlazení „podřadných“ lidí nahradilo potřebu státu trestat zločince. Kdyby zločinci dostali příležitost vyhubit se sami, pro státní úřady by to bylo mnohem snazší než je popravovat. Tento názor znamenal zásadní porušení tradice. Vězeňské orgány se obvykle snažily předcházet sebevraždám vězňů odsouzených k smrti, čímž uplatňovaly moc státu nad jejich životy. Když Binz poukazoval na nejasnou hranici mezi sebevraždou a vraždou v době třetí říše, tvrdil:

Nemá smysl „trestat“ ty, kteří porušují zákon, jen je zlikvidovat. Každý člověk odsouzený k smrti má právo zemřít vlastní rukou, spáchat sebevraždu, ale samozřejmě v omezeném časovém období... Musí to být zničení pro odstrašení a bezpečnost. Když vrah nebo člověk, který páchá zločiny proti národu, odmítne možnost svobodně zemřít, pak musí být v náležitý čas usmrčen chemickými prostředky.²⁰

Na zasedání komise 1. března 1934 Freisler navrhl, aby odsouzenci k smrti dostávali kalich s jodem, pomocí něhož se budou moci během pěti minut zabít, když se budou chtít vyhnout popravě. Freisler, nadšený touto novou metodou poprav, prohlásil: „Možná v tom tkíví vysoká morální hodnota.“ Nacisté považovali odsouzence k smrti za tak zvrhlé a rasově podřadné, že si nezasluhují nic, než aby hubili sami sebe.²¹ Odvěká představa trestu smrti nedobrovolným požitím bohlavu v čase a za okolností podle vlastního výběru umožňovala odsouzeným, aby si zachovali nějaký pocit důstojnosti a měli možnost sami rozhodovat

o svém životě a těle a rovněž projevit nějakou míru politického hrdinství. Nacistický návrh se od této představy zásadně lišil, protože odsouzeným neumožňoval, aby si vybrali čas ani okolnosti, a připravil je o veškerou důstojnost.

Jiní lidé v nacistickém státě Freislerův návrh uvítali. Hesenský generální prokurátor chválil nápad dávat odsouzcům k smrti příležitost ke spáchání sebevraždy, i když také vyjádřil určité obavy z možných námitek katolíků i protestantů. V září 1934 prohlásil:

Dávat těm, kdo se odvolávají, nebo těm, jimž byla zamítnuta milost, oficiální nebo neoficiální příležitost se zabít je v mnoha případech přinejmenším žádoucí... Je však vhodné kodifikovat předpisy o sebevraždě v trestním zákoníku ve světle názorů katolíků a dokonce i některých protestantů, kteří sebevraždu považují za těžký hřích. Někteří by mohli nový stát obvinít z toho, že je pohanský. Případy sebevraždy u odsouzců k smrti, které jsou vzácné, nejsou nijak mimořádné a ohlašování těchto úmrtí třeba v podobě rubriky „odsoudili sami sebe“ má na obyvatele téměř stejný účinek jako oznámení o popravě.²²

V obavách z ostrých námitek církví však nacisté tuto novou metodu zabíjení jako náhradu za popravu nikdy nezavedli.²³ Nacistické názory na sebevraždu se někdy jasně překrývaly s nacistickou agendou zabíjení zločinců a „podřadných“ lidí: sebevražda měla být vítaná, když se eugenicky slabí lidé zabíjeli prostřednictvím sebevraždy. Tradiční náboženské znepokojení tím, že sebevražda je porušením Boží moci rozhodovat o životě a smrti, nehrálo v nacistickém diskurzu žádnou roli. Avšak nacistické názory na sebevraždu byly složitější.